

Het leven is KORT

Een verslag van de voordrachten van Arjo Klamer, Jan Hoet en Wilbert van Herwijnen op 14 oktober 2004. Universiteit van Tilburg.

Arjo Klamer, hoogleraar Economie van Kunst en Cultuur, Erasmus Universiteit Rotterdam.

“Goedemiddag, ik ben cultureel econoom. Veel mensen vragen zich af wat dat betekent: cultuur en economie; het zijn niet direct twee gebieden die je met elkaar in verbinding brengt. Ze staan vaak op gespannen voet met elkaar. Als cultureel econoom houd ik me voornamelijk bezig met de waardering van de kunsten, moeten ze wel of niet gesubsidieerd worden, kan kunst op andere manieren gewaardeerd worden en wat is de relatie tussen economie en cultuur in algemene zin?”

Mijn stelling is: “Komt het de kunst ten goede als de subsidies verminderd worden?” Na mij zal Jan Hoet spreken en die is in mijn ogen een culturalist. Iemand die kunst leeft in alles wat hij doet en dat zult u dan ook heel duidelijk beleven. Als ik naar hem luister ben ik ook altijd bereid mijn ziel en zaligheid op te geven om me aan de kunst te wijden. Het is intrigerend dat de kunstwereld mensen als Jan Hoet genereert. Mensen die met zoveel overtuiging praten over de betekenis van de kunst en onbegrijpelijke kunst betekenisvol voor ons weten te maken. Maar dat betekent niet dat kunst er beter van wordt om er publieke gelden voor in te zetten. Kunst is ook niet direct gebaat bij het zichzelf blootstellen aan publieke ruimten, wat eigenlijk de discussie van vandaag is.

Culturalisten dragen kunst een warm hart toe, ze gaan naar musea, maken kunst of hebben een vak in de kunstwereld. Voor hen is kunst heel belangrijk en speelt geld niet zo zeer een rol.

Marjolein Februari, filosoof, maakt zich heel kwaad op mensen die kritisch zijn ten opzichte van subsidies voor kunst. Zij stelt dat de kunsten al zoveel geven, waarom dan zeuren over die paar centen? Minder dan 1% van de overheidsbegroting wordt aan kunst besteed. We hebben net het circus gehad van alle kunstinstellingen die hun voorstellen indienen om geld te krijgen waarvan een aantal dan weer teleurgesteld wordt. Dit klopt niet vanuit mijn optiek.

Op dit moment is er een economisch gezichtspunt dat dominant is, hetgeen je kunt verwachten van een kabinet als dit dat individuele verantwoordelijkheid vooropstelt en dat kritisch kijkt naar het besteden van overheids gelden aan kunst. Waarom zou de overheid geld aan kunst moeten besteden? De overheid kan aan zoveel dingen geld besteden die wij belangrijk vinden. Sommigen van ons vinden spiritualiteit erg belangrijk, ze denken dat het ook heel goed is voor de samenleving als er een bepaalde spiritualiteit aanwezig is, dus waarom dit niet subsidiëren, zeker in deze tijd van ontkerkelijking? Er ligt een taboe op, maar ligt er geen taboe op de kunst?

Als u naar een gesubsidieerde theatervoorstelling gaat dan betaalt u bijvoorbeeld € 20 voor een kaartje. Weet u dat daar dan € 200 subsidie bij gaat? De overheid draagt bij zodat jij een avondje kunt genieten, dat is een beetje gek. Dit geldt ook voor de bibliotheek, de opera, een museumkaartje etcetera. Dat is ongeveer in de orde van grote van 10 keer het bedrag dat u betaalt. Culturele instellingen liggen voor 85% aan het infuus van de overheid, ze hoeven maar 15 % van hun inkomsten te genereren uit kaartverkoop. De landbouw wordt ook zwaar gesubsidieerd maar niet zo zwaar als de kunsten. De kunstsubsidie is heel recent, van na de Tweede Wereldoorlog, daarvoor was het allemaal privaat initiatief. Bijvoorbeeld Boijmans van

Beuningen, Van Abbe, dat waren individuen die initiatieven namen voor musea. Het subsidiëren van kunst is een vrij recent verschijnsel en hoe dat te rechtvaardigen? De culturalisten doen dat door te zeggen dat kunst waanzinnig belangrijk en waardevol is, wat niet zo is voor het merendeel van de Nederlanders. Zij hebben geen boodschap aan kunst en gaan er ook nooit naar toe. Het is een feit dat je hoger opgeleid moet zijn om überhaupt belangstelling te hebben voor kunst. Het is een elitaire aangelegenheid. Ik denk dat Jan Hoet dit gaat ontkennen maar als we met cijfers gaan kijken is het maar een kleine groep mensen die zich bij kunst betrokken voelt, daar betekenis aan kan geven en daarin investeert. Dus wij subsidiëren dat gezelschap waar ik mezelf onder reken. Mijn kunstbezoek wordt zwaar gesubsidieerd terwijl mijn burens, die naar musicals van Joop van de Ende gaan, alles zelf moeten betalen. Voetbal wordt ook gesubsidieerd maar niet zo veel. Een dancefestival niet en daar betalen mensen flink voor.

We besluiten dat kunst belangrijker is dan al het andere. Dit is een aristocratische positie. Dat moet je niet tegen PvdA-ers zeggen, en ook niet tegen SP-ers. Ik had net een discussie met de fractie van de SP want ik vind het gek dat zij eigenlijk het subsidiëren van de kunsten ondersteunen. Ik zie niet hoe dat rijmt met het socialistisch gedachtegoed. Dat een VVD dat doet, daar kan ik me wel wat bij voorstellen.

Er is nu een laatste redmiddel dat te pas en te onpas ingezet wordt en dat is de economische troef. Kunst is goed voor de economie. Een museum trekt mensen, bedrijven, kunst creëert werkgelegenheid en dan vragen ze mij om daar wat studies naar te doen en daar wat cijfers bij te toveren. Toen ik deze job kreeg heb ik dat inderdaad een paar keer gedaan maar al gauw kwamen we er achter dat het eigenlijk tot niets leidde. Ik heb heel lang onderzoek gedaan naar de impact van musea en dat was te gênant voor woorden dus dat is gauw verdwenen in de onderste lade. Omdat het rendement zeer beperkt is. Er werd beweerd in een aantal studies dat als je een gulden in de kunstsector stuurt dat werk genereert. Maar die euro haal je ergens anders vandaan, van iets wat economisch gesproken misschien nog wel veel effectiever is; het netto-effect kan zelfs negatief zijn. Het kan misschien beter zijn om een school te steunen of een ICT-bedrijfje proberen aan te trekken met wat subsidie, dat kan economisch gesproken veel meer opleveren. De economische troefkaart is ten dode opgeschreven. Deze troef wordt nog steeds gebruikt omdat men het argument dat kunst zo belangrijk is, problematisch begint te vinden. En dat politiek wat moeilijk uit kan spelen.

Een nieuw argument komt al meer in de richting van wat ik interessant vind, dat is het argument van Richard Florida. Hij is een Amerikaan die met een hele show de wereld rondreist en enorm veel indruk maakt. Zijn punt is, dat een stad profiteert van de creatieve klasse, kunstenaars, galleries, broedplaatsen etc. Het blijkt dat bepaalde bedrijfsactiviteiten hierdoor worden aangetrokken. Bijvoorbeeld Oracle, dit bedrijf zat in Pittsburgh maar had problemen om haar werknemers vast te houden omdat de werknemers Pittsburgh saai vonden. Oracle verhuisde naar Boston omdat dit een interessante en levendige stad is. Wil je zorgen dat je een creatieve stad hebt, dan moet je zorgen dat je een goede homogemeenschap hebt want dat betekent dat er meer leven is, homoseksuelen zijn vaak creatiever en dat trekt andere mensen. Maar hoe trek je mensen naar je stad toe? Hoe creëer je bijvoorbeeld zo'n homoscene? Dat kan je wel roepen, maar doe het maar eens. Mensen laten zich niet sturen en ook niet subsidiëren.

Mijn punt als econoom is dat we gek gemaakt worden met de gedachte dat alles draait om de economie, hierop zijn we allemaal gefixeerd. Alsof de economische waarde het doel van alles is. Maar dat is natuurlijk niet zo. We trekken werkgelegenheid aan, we zoeken een baan, we

verdienen geld, sommigen van ons willen winst maken, niet vanwege de economische groei maar omdat we daarmee iets zinnigs kunnen realiseren. Dat zit in eerste instantie in de sociale sfeer, sociaal kapitaal. Leuke vrienden hebben, een leuke liefde, aardige kinderen, leuke collega's, daar doen we ontzettend veel voor om dat te realiseren. Het gekke is dat mensen die gefixeerd zijn op de economie andere aspecten vergeten. Laatst vertelde iemand mij over een vader die druk bezig was met geld verdienen om later een huis in Portugal te bewonen met vrouw en kinderen. Het probleem was, dat hij onderweg zijn vrouw kwijt raakte en zijn kinderen hoefden ook niets meer van hem te weten; hij had dus veel poen maar geen gezin meer. Hij had een verkeerd doel gekozen en te weinig beseft dat je voor het sociale iets moet doen, bijvoorbeeld wat geld opgeven. Dit is een geaccepteerd punt in de sociologie.

Ik heb het graag over het cultureel kapitaal, het cultureel vermogen van de mens. Ik bedoel daarmee het vermogen om te inspireren, dan wel geïnspireerd te worden. Wij zoeken allemaal momenten van inspiratie. Ik weet niet precies wat het is maar het is iets wat zin blijkt te geven aan onze wereld. Sommige zoeken dat in de spirituele richting, anderen lopen in de natuur of luisteren naar muziek. Iedereen doet het op zijn of haar manier maar wij zoeken dat. Uiteindelijk draait het daar om. We zetten de wereld dus op zijn kop. We zeggen dat het gaat om de economie, terwijl het zou moeten gaan om culturele waarde. Eigenlijk zou alles wat we doen in het teken daarvan moeten staan; dus ook als we iets economisch doen, zouden we ons moeten afvragen of dat een bijdrage levert aan het cultureel vermogen van onszelf, onze stad, onze omgeving. Het vervelende is alleen dat we dat niet kunnen berekenen. We hebben geen cijfers daarvoor, dus we kunnen ook niet afrekenen. Daarom blijven we steeds weer in het economische steken omdat we daar wel kunnen afrekenen.

Ik denk dat de kunsten belangrijk zijn voor sommigen van ons en dat kunst inspirerend vermogen heeft; kunst in openbare ruimten kan ook daar aan bijdragen. De vraag is: hoe zorg je er voor dat mensen zich daarbij betrokken voelen, dat ze er de waarde aan geven die kunst verdient. Ik denk dat we de fout ingaan als we denken dat de overheid dat wel oplost. De overheid maakt het ons te gemakkelijk. Als je je met kunst wil inlaten, moet je vandaag de dag zorgen dat je subsidie krijgt van de overheid. Dan krijg je bepaalde types die dat goed kunnen. Bijvoorbeeld mensen die goed rapporten kunnen schrijven, die het politieke spel kunnen spelen en goede netwerken hebben. De vraag is of dat altijd wel zo vruchtbaar is en of er niet iets anders nodig is om mensen bij kunst te betrekken. Kunst is een gesprek, kunst leeft, niet alleen voor mensen die er de hele dag mee bezig zijn zoals Jan Hoet. Een gevoel, een woord, een onderwerp van gesprek, discussie is belangrijk. Mijn stelling is, dat het beter zou zijn als er meer mensen bezit nemen van de kunst, dat ze de kunst zien als iets van henzelf en dat gebeurt alleen als ze bereid zijn er iets voor over te hebben. Ik vind dat ik er heel makkelijk van af kom omdat ik altijd overal gratis binnenkom. Morgenavond ga ik naar een première, dat kost mij niets. In Engeland zou ik daar 40 pond voor moeten betalen. Ik moet mijzelf de vraag stellen: Zou ik ook naar die première gaan als ik moet betalen? Als ik dat nu niet doe omdat ik het teveel geld vind en dat geld geef ik bijvoorbeeld wel uit aan een dineetje? Het komt er op neer dat ik eigenlijk €20 of €30 voor kunst duur vind. Maar met het grootste gemak ga ik uit eten, voor een tonijnsteak heb ik het er wel voor over.

Het is beter om een kunstwerk neer te zetten en een bijdrage te vragen van het publiek. Het is een typisch Nederlandse strategie om altijd te wijzen op de mensen die het niet kunnen betalen. Dit is een gemakkelijk argument. De meeste mensen die hier zitten in de zaal zitten kunnen het namelijk wel betalen, behalve studenten maar die gaan straks genoeg verdienen. Ik ben tegenstander van het prijzen met enorme bedragen. Ik ben eerder voorstander van een bijdrage. Als ik het belangrijk vind dat er iets gebeurt dan vraag ik: "Draag daar aan bij en liefst

royaal zodat het mogelijk is dat andere mensen ook kunnen komen". Het is makkelijk om te zeggen dat de overheid dat maar moet doen. We zijn allemaal gemakzuchtig en verwend, zo komen de kunsten niet tot leven; weinig mensen voelen zich er bij betrokken en willen zich er druk om maken. Je krijgt een heel andere discussie als je iedereen persoonlijk aanspreekt.

Minder subsidie dus en meer eigen bijdrage. De meeste kunst wordt niet gesubsidieerd en bewijst daarmee zijn waarde. Mensen zijn bereid om daar veel voor over te hebben. Dat zijn voornamelijk kunstenaars zelf, die hebben ongelofelijk veel over voor de kunst. Waarom doen ze dat? Daar heb ik een verklaring voor. Omdat je als kunstenaar enorm veel belang en waarde hecht aan gekend te zijn als kunstenaar en deel uitmaken van de wereld van de kunst. In de kokswereld en in de wetenschap heb je hetzelfde. In sommige werelden moet je er heel veel voor over hebben om erkend te worden. Het probleem in de kunstwereld is dat heel veel mensen dat wel proberen, maar heel weinig worden uiteindelijk erkend als een goede kunstenaar.

Zaal: "Maar het is een innerlijke noodzaak om kunst te maken. Kunstenaars zijn gedreven."

Dat geldt ook voor de wetenschap. En voor koks. Die hebben ook die innerlijke motivatie. Daarom ben je bereid daar veel voor over te hebben en dat geeft je ook de kracht. Er zijn alleen weinig gedreven mensen in staat om anderen te overtuigen van de waarde van hun werk. Het is belangrijk om iets te maken of te doen, het volgende is om anderen te kunnen overtuigen dat iets waarde heeft. Het gaat om deze slag. Ik wil mensen de kost niet geven die nu bezig zijn met hun grote roman. Heel weinig daarvan zullen het ooit maken. De meeste romans die geschreven worden verdwijnen gewoon, vraag er uitgevers eens naar. Het zijn allemaal mensen die gedreven zijn door een innerlijke noodzaak. De kunst is om het zo te schrijven dat het waardevol is.

Waarom zou ik moeten betalen voor iets waar ik geen belangstelling voor heb? Het merendeel van de mensen krijgt een kick van voetbal. Ik zou zelf mensen willen overtuigen dat kunst iets voor ze kan betekenen, muziek is makkelijker, maar voor kunst wil ik het graag doen; alleen kun je mensen niet dwingen voor iets te betalen waar ze geen belangstelling voor hebben. Veel sterker is om ze zo te overtuigen dat ze er iets voor over hebben. Daar gaat het om. Is kunst of religie een publieke zaak? Ik denk het niet. Religie en kunst zijn persoonlijke zaken en daaraan zou geen belastinggeld gespendeerd moeten worden maar kan iedereen individueel kiezen of men een bijdrage levert.

Jan Hoet breekt in:

Ik begrijp de stellingen van Arjo Klamer vanuit zijn ervaringen, baan en persoonlijke belangstelling voor kunst. De situatie is een beetje ambivalent. Ik heb het gevoel dat we vandaag de dag in onze maatschappij allemaal ambivalenter geworden zijn en met veel te veel dingen rekening houden. Wij komen uit de oorlogsperiode, als kind heb ik dat beleefd. Ik heb het geluk gehad ouders te hebben die zich voor kunst interesseerden. Mijn vader had het volledig grafisch oeuvre van James Ensor, werken van Permeke, Andy Warhol, Joseph Beuys, Panamarenko, de Vlaamse Expressionisten, Giacometti, Miro, enzovoort. Een mooie collectie. We waren met zeven kinderen. Drie hielden van kunst, vier niet. De drie die dat graag zagen zijn inmiddels rijk geworden of hadden heel rijk kunnen zijn. Degenen die hun geld in kunst belegd hebben zouden per jaar minstens 12 % winst gemaakt moeten hebben.

Arjo Klamer: dat is niet waar.

Jan Hoet: ik heb meer winst gemaakt, 150%!

Arjo Klamer: dat geloof ik zo maar jij bent een kunstkenner. In het algemeen is dat niet zo want we hebben uitgebreid onderzoek gedaan.

Jan Hoet: we vergeten hoe rijk Eindhoven geworden is dankzij de schenking van Van Abbe. Als Eindhoven failliet gaat door ambtenaren en economen dan kunnen ze dit goedmaken door het verkopen van de werken die Van Abbe geschonken heeft.

Arjo Klamer: dat mag niet. Hilversum was ook rijk geworden als ze hun Mondriaan mochten verkopen maar dat lukte niet.

Richard Engelfriet: "Hoe kunnen we kunst veel meer op het podium plaatsen?"

Arjo Klamer: via het genereren van fondsen. Als je in Tilburg kunst in de openbare ruimte wilt brengen dan zou een groep Tilburgers zich daar sterk voor moeten maken en ook bereid zijn geld en tijd te investeren. Dat is de uitdaging.

Je hoopt dat er dan ook controverses over kunst ontstaan. Dat mensen een kunstwerk niets vinden, dat er in buurten iets gebeurt. Als er een gesprek over ontstaat gaat het kunstwerk meer leven. Het ergste wat een kunstwerk kan overkomen is dat niemand er meer over praat, niemand zich er meer toe verhoudt. Bijvoorbeeld een stuk metaal dat er staat en genegeerd wordt en dan roept er nog iemand dat het een kunstwerk is. Je wil dat een kunstwerk gaat leven en dat betekent dat je zoveel mogelijk burgers erbij moet betrekken. Je kunt mensen persoonlijk aanspreken en vragen of ze wat willen bijdragen. Dan moet je met een verhaal komen dat overtuigt en dan gaan ze met andere ogen kijken naar het kunstwerk, want het is deel van hen geworden.

Richard Engelfriet: "Welke opdracht zou je aan Hugo Backx mee willen geven?"

Arjo Klamer: de politiek zit in een moeilijke positie. De wethouder moet een voorraad mensen verzamelen die begaan zijn met kunst en bereid zijn daar iets voor te doen. De truc is om niet te gemakkelijk met het geld te komen. Dat is heel moeilijk, iedereen kijkt naar de gemeente. De wethouder is de mecenas en hij heeft het geld van de belastingbetaler in zijn zak en dat proberen mensen eruit te halen. Soms is het gênant om te zien hoe culturele instellingen de wethouder benaderen. Ik heb net een discussie gehad met iemand die Medy van der Laan op bezoek heeft gehad. Die vrouw wordt zo ontzettend belangrijk, omdat ze voor het rijksbudget staat. Ze zou helemaal niet zo belangrijk moeten zijn. De wethouder moet niet belangrijk zijn maar een partner in een combinatie met anderen in de stad die kunst een warm hart toedragen. De wethouder kan daar een bepaalde rol in spelen, maar geen dominante rol. Dat moet je van de politiek niet verlangen, dat moeten de mensen zelf zijn. Dan doe je pas recht aan de kunsten.

Jan Hoet, directeur MARTa, Herford Duitsland:

Ik ben uitgenodigd om iets te zeggen over kunst in de openbare ruimte vanwege mijn 30-jarige ervaring als rector van het museum S.M.A.K in Gent en de vele tentoonstellingen die ik gemaakt heb. Sinds 2 jaar ben ik directeur van een nieuw museum in Herford Duitsland, MARTa, dat nog in de bouwsteigers staat, het wordt geopend in april 2005. Het ontwerp is van de fameuze architect Frank Gehry. Herford is een stadje met 70.000 inwoners. U kunt begrijpen dat het museum zeer grote problemen schept met de bevolking. De burgemeester die het project zeer genegen was en die zich voor meer dan 100% geïdentificeerd had met het project stak er 21 miljoen in. Inmiddels € 6 miljoen meer dan de begroting en hij moest het economisch waarmaken naar de bevolking toe. Het museum werd het belangrijkste thema van

de verkiezingsstrijd voor het nieuwe burgemeesterschap. Deze man heeft mij uitgenodigd om directeur te worden. Hij heeft de verkiezingen verloren vanwege het museum. Nu is er een nieuwe burgemeester die zijn strijd gewonnen heeft omwille van zijn kritiek op het museum. Ik zit prachtig in het vuur, dat is mijn lot. Dat heb ik van jongs af aan ervaren, ik heb altijd geweten dat het niet gemakkelijk was met de kunst.

Ik begrijp de houding van Klamer. Als kinderen die uit de oorlog komen hebben we ons doelen voor ogen gesteld hoe de maatschappij er uit zou moeten zien en we hebben niet gedacht aan de complexiteit waarmee dingen gerealiseerd worden. We hebben gewoon gezegd: "Dat moet er komen". Bijvoorbeeld allerlei verenigingen die werden opgericht, de nieuwe wereldexpositie in 1958 in Brussel. Dat was bijna het resultaat van een collectief bewustzijn. Vandaag de dag is dat er niet meer, dat is het probleem. Het is allemaal versnipperd, gefragmenteerd, complexer geworden. Men relativiseert te veel, men rationaliseert te veel, we komen in een complex veld van denkwerk waarin we niets meer doen. We schroeven alles terug. Daarin zit het gevaar.

Ik zou willen weten van politici, niet dat ze een museum 100% steunen, niet dat ze dit doen of dat doen, maar ik wil weten wat ze zelf willen en dat weet ik ook niet meer. De politicus zegt alleen maar: "Wat wil de burger?". De burgemeester in Herford heeft voor zijn museum gestaan, hij heeft gezegd "Ik doe het er voor, het zal er komen, ze kunnen niet meer terug." De volgende burgemeester zal ondanks het feit dat hij door kritiek op het museum zijn baan heeft gekregen, achter het museum moeten staan want het kost teveel geld van de gemeenschap en als hij er niets mee doet dan wordt de situatie nog slechter. Zo eenvoudig is het. Hij was slim en betrok zoveel mogelijk mensen, niet alleen de overheid. Hij heeft heel veel geprivatiseerd in de stad op voorwaarde dat bedrijven een percentage van de meerwaarde afstaan aan het museum. Een elektriciteitsbedrijf betaalt 2 miljoen euro per jaar. Er zijn veel staatsbedrijven geprivatiseerd maar de overheden trekken zich niet aan wat er met de winsten gebeurt. Men moet greep houden op de winsten. Schröder wenst zelfs dat Mercedes Benz en Siemens geen belasting meer betalen, uit angst dat deze bedrijven naar een ander land gaan. De politiek heeft geen greep meer op het bedrijfsleven. De politicus moet proberen greep te hebben op het bedrijfsleven. Ik denk dat je greep kunt hebben op het bedrijfsleven door cultureel beschaafd te zijn, een culturele bagage te hebben.

Ik was kind van een familie die in kunst geïnteresseerd was, kunstenaars kwamen over de vloer, ik bezocht het atelier van James Ensor. Dat was een rare man, hij speelde blokfluit zonder een oog te werpen op mijn vader, moeder, mij of op wie dan ook. Hij speelde blokfluit tot we weer weg gingen. Als kind van tien jaar vond je dat heel raar. Als je ziet wat hij maakte en je probeert dat na te tekenen, dan zie je hoe moeilijk dat is. Een bijzondere vent. Hij stelde me ook geen vraag of ik goed studeerde op school zoals mijn tante, dus het was makkelijk, ik hoefde alleen maar te kijken. Niet alleen de kunstenaar zelf was interessant maar ook zijn schelpenverzameling, zijn porselein, de schilderijen die aan de muur hingen. Het was een weelde om als kind zulke dingen te zien. Dan ga je weer naar school, armen gekruist, je mag niet omkijken anders word je gestraft. Een leraar die alleen maar probeert op te scheppen dat hij wiskundeleraar is. Hij doet alsof hij wetenschapper is naar kinderen van 12 jaar toe en hij is gewoon een simpele wiskundeleraar.

Ik had dus mijn ervaringen van huis uit met kunstenaars en zag dat ik meer had dan mijn klasgenootjes. Ik mocht in 1952 geen voordracht geven over Permeke. Ik was bij hem drie maanden op vakantie geweest en had hem zien schilderen. Ik heb hem zien kloppen op de billen van zijn model, als 10-jarige jongen. Als 13-jarige mocht ik niet meer in zijn atelier

komen! Dat zijn prachtige ervaringen. Kunst is materiaalkennis. Door kunst krijg je materiaalkennis van je omgeving. Denk aan het werk van kunstenaar Mel Chin die een installatie maakt in de natuur met speciale planten die het ijzer uit de grond halen. De planten halen alle stikstoffen uit de grond waardoor de grond gezond wordt. Je ervaart de tijd als je met dit kunstwerk omgaat.

Kunst is meer dan het materiaal alleen, het is ook de werking van het materiaal, de associaties die het materiaal oproept, de referenties, de vorm, de gevormdheid. Elke kunstenaar heeft zijn gevormdheid, dat is ongelofelijk. Een schrijver heeft dat ook, zijn gevormdheid in het schrijven, het schrijven van een zin, het geven van een betekenis aan een zin. Dit heb ik geleerd en ik heb daar niet voor moeten betalen want mijn ouders waren rijk. Mijn vader was dokter en de intellectuelen hadden kapitaalkracht.

Ik ben op school voordrachten gaan geven over kunst en kinderen van mijn klas heb ik meegenomen naar mijn huis. Sommigen zijn daarna naar het museum gegaan en aan het verzamelen geslagen. Toen we 15 jaar waren mochten we niet gaan zitten in het museum om een kunstwerk te bekijken, dat was vies en vuil. We werden buiten gesmeten. De directeur van het toenmalige museum voor Schone Kunsten in Gent gaf mij toen ik het museum voor hedendaagse kunst in Gent begon een Magritte want hij vond dat het een charlatan was. Hij gaf mij ook een werk van Paul Delvaux en zo ben ik begonnen. Ik richtte een vereniging op met burgers die het museum steunden, de vereniging kocht wat de stad niet kocht. De stad wilde geen Karel Appel of Asger Jorn in 1958, geen Fontana in 1964 en ook geen Richter in 1967 voor 1700 gulden. De vereniging kocht werken van deze kunstenaars en zo werd de collectie rijker en rijker. Het SMAK heeft nu toch een behoorlijke collectie, weliswaar zonder steun van de overheid. Met uitzondering van de jongste jaren. De nieuwe burgemeester Frank Beecke steunde het museum en legde het zwijgen op aan de wethouders. Als het over het museum ging zei hij dat het zijn zaak was. De politieke voorkeur voor links of rechts heeft niets met de zaak te maken, de burgemeesters stonden alleen, zowel in Gent als in Herford. Als het over kunst gaat sta je alleen. Men zegt: "Art is I, science is we." Dat is natuurlijk extreem uitgedrukt. Want ik vind dat "art" ook soms "we" is. Het spirituele, het inspiratieve zoals Arjo Klamer dat benoemt. Datgene waar we eigenlijk niet weten waar we staan.

Ik weet dat ik dingen vertel die niet passen in de taal van de orthodoxen van vandaag. Vandaag de dag zijn er jonge intellectuelen die zo orthodox of dogmatisch denken dat kunst een perfect af te bakken fenomeen is. Daar ben ik het niet mee eens. Kunst is een resultaat van een zeer sterk omgaan met de dingen vanuit de grijze plek in onze hersenen. Het komt uit een deel in onze hersenen dat we nog niet vast hebben kunnen prikken, plaatsen of focussen. Wat houdt het in, wat is de logica ervan? Dat is eigen aan elk mens. Iedereen heeft dat in zich maar het wordt allemaal opzij geduwd. In het onderwijs wordt steeds meer gerationaliseerd, ons functioneren beweegt naar werkgelegenheid toe, zekerheid. Er zijn er toch erg veel die tegenwoordig voor het kunstonderwijs kiezen omdat ze in het rationele onderwijs niet thuis zijn. Wat ga je daar sociologisch mee doen? Met die jongens en meisjes die op grond van het verkeerde onderwijs dat we krijgen voor het kunstonderwijs kiezen? Kun je je voorstellen wat dat gaat worden, hoeveel geld je daar aan uit moet gaan geven? We hebben het stukje onbekende in ons en datgene wat altijd met vraagstellingen gepaard gaat. Wij moeten daar ook een plaats aan geven en moeten daar soms desnoods geld aan geven om dat stukje te vrijwaren en te beschermen. Dat moeten we. We hebben die plicht. Ik zou ook kunnen zeggen: "Ik heb de politie niet nodig, er is te veel politie op straat." Ja, maar dan word je aangevallen krijg ik dan te horen. Ik zeg dan dat het mij niet kan schelen, het is mijn lot. Ik kan ook geloven in het lot. Men kan altijd van alles zeggen, je moet alleen maar beseffen wat je

moet doen.

Kunst in de openbare ruimte is ook zo belangrijk omdat het andere gewaarwordingen oplevert dan kunst in een museum. In een museum heb je een laterale benadering, ik en het kunstwerk. Of je jezelf nu als object of als subject tot het kunstwerk verhoudt, dat maakt mij niet uit. Ik heb natuurlijk liever dat je jezelf soms een beetje object voelt en dat het kunstwerk subject wordt, dat heb ik graag. Ik ga er op af en zeg: "Wat is dat? Laat het kunstwerk tot mij spreken!" En zo heb ik Karel Appel al vroeg kunnen ervaren als een groot kunstenaar. Als ik dat niet gedaan had zou ik gedacht hebben: die verf is er maar opgesmeten; dan wordt je subject. Dan word je zelf de kunstenaar, degene die handelt. Je moet soms het kunstwerk laten handelen of degene die het gemaakt heeft. Stel uzelf in de plaats van de maker en dan voel je de begrippen tijd en ruimte verschijnen. Je kent tijd en ruimte aan het kunstwerk toe. Zo ga je het kunstwerk anders ervaren. En dan vind je er misschien een betekenis in. De betekenis van Karel Appel kennen we nu toch allemaal? We weten ook dat hij bijna verzuipt in zijn eigen mythologie, maar dat is niet zo erg. Karel Appel is al 85 jaar. Wat doen wij als we 85 zijn?

Bij kunst in de openbare ruimte heb je niet alleen een laterale verhouding maar ook een driehoeksverhouding van ik, kunstwerk en omgeving. De omgeving gaat anders werken. De omgeving zien we vaak automatisch, we weten niet dat er bijvoorbeeld zoveel bomen staan tussen ons en de school waar we lesgeven of tussen ons en het beroep dat we uitoefenen. We kennen de omgeving niet. Door een kunstwerk wordt de plek een andere plek. Als ik naar een kunstwerk kijk ervaar ik mijzelf ook als een ander, dat is interessant. Tenzij men zich meester maakt van een kunstwerk, dat kan iedereen, zelfs degene die een kunstwerk koopt kan zich meester maken van een kunstwerk. Hij geeft vaak de indruk dat hij het zelf gemaakt heeft! Kunst in de openbare ruimte is interessant vanwege de driehoeksverhouding, een complex samenspel van interacties tussen beelden en ideeën aan de ene kant, de omgeving aan de andere kant en het publiek aan nog een andere kant. Alles gaat veranderen, men kan nieuwe betekenissen leggen in zijn of haar omgeving. Dit is niet zoals in een theater, daar is het publiek anoniemer. Kunst is het individuele dat speelt. De politiker geeft liever geld aan podiumkunsten dan aan beeldende kunst. Omdat hij bij de podiumkunsten zeker is dat hij altijd op de eerste rij zit. Hij zit tussen de bühne en het publiek, heel plechtig. Hij wordt altijd gezien vanuit het anonieme publiek. Als mijn burgemeester en mijn politici komen in mijn museum in Gent dan zijn ze gelijk iedereen, allemaal individualisten, er is niemand die ze bekijkt.

Arjo Klamer: "Jan Hoet, heb je liever geld van de overheid of van de mensen?"

Jan Hoet: "Van de mensen, in Gent had ik 28 bedrijven die gemiddeld €10.000 tot €15.000 per jaar doneerden. Daarmee kochten wij de kunstwerken. Ik ben begonnen met 3 werknemers, nu zijn het er 60. Het personeel is nog altijd 100% afhankelijk van de stad als werkgever. Terwijl het museum gepersonaliseerd is met een Raad van Bestuur waar een aantal mensen van de stad inzitten die een donatie krijgen. Buiten het geld voor het personeel gaat er bijvoorbeeld €1,5 miljoen naar het museum. Dan nog het geld van de sponsors en de projectponsors buiten de partners. Ik doe daar heel veel voor, ik prostituteer mijzelf soms een beetje op dat gebied. Ik heb nu bijvoorbeeld ook reclame gemaakt voor Opel. Het geld dat ik daarvoor ontvang geef ik aan het museum. Ik doe concessies naar de reclamewereld en het kapitalisme. Tegen het kapitalisme kan je toch niets doen, je kunt er alleen maar van profiteren."

Arjo Klamer: "Opel gaat er 12.000 mensen uitgooien en dan zit jij met je gezicht op de reclame!"

Jan Hoet: "Denk je dat het daar mee te maken heeft?"

Vraag van publiek aan Arjo Klamer:

"Maakt het uit of je door bedrijven gesponsord wordt of subsidie krijgt van de overheid?"

Jan Hoet: "Dat maakt veel verschil tenzij de bedrijven macht uitoefenen op de inhoud van het museum. Maar de overheid kan ook macht uitoefenen op de inhoud van het museum. Ik heb een tentoonstelling gemaakt in Duitsland, de overheid had de tentoonstelling gesloten. Toen heb ik een advocaat aangesteld, die heeft gepleit en ik won. De Duitsers echter zijn zeer solidair en kwamen niet naar de tentoonstelling."

Arjo Klamer: "In Amerika zouden musea zich niet wagen aan sponsoring, dat is daar zeer discutabel; wat men eerder doet is het aanspreken van individuen. Dat doet Jan Hoet ook, hij spreekt ook mensen aan. En wat ik dan niet vind kloppen is dat die individuen mooie sier maken met het museum. Je loopt er dan grote risico's mee. Het probleem met Audi en het Stedelijk Museum in Amsterdam. Het was een mooie deal die Audi sloot en Rudi Fuchs had zich laten aftroeven, ieder bedrijf heeft goud geld over voor een toplocatie in Amsterdam om een auto tentoon te stellen. Het gevaar is dat als je jezelf lieert met een bedrijf en dat bedrijf wordt verdacht of krijgt een andere directeur, dan heb je een probleem. Jan Hoet kan dat wel waar maken omdat hij een enorme status heeft in de kunstwereld. Maar hij loopt wel een risico. Ook in de kunstwereld."

Zaal: "Is dat geen argument om bij de overheid te blijven?"

Jan Hoet: "Dat is een te gemakkelijke oplossing. We zijn het al gewoon. We behandelen de overheid te vaak als een melkkoe. Je behandelt de overheid niet als zijnde een katalysator van de gemeenschap, een gemeenschap die tegen u is. Wij mogen kunst niet opleggen aan iedereen. Hoewel je hoopt dat iedereen vanuit zichzelf naar kunst toe komt. Dat is een groot verschil. Die noodzaak moet er zijn om naar kunst te komen kijken, dan wordt het pas interessant. Als dat niet is dan is het niet interessant."

Wilbert van Herwijnen, oud wethouder van cultuur gemeente Tilburg:

"Het wordt heel moeilijk om na iemand als Jan Hoet te praten die iedereen zo enthousiast heeft gemaakt, ik ga niet eens proberen om in zijn schaduw te staan. Ik ben Wilbert van Herwijnen, ambtenaar bij de Provincie Utrecht als griffier van de Provinciale Staten. Ik ben ook econoom, maar ik ben ook homo en dat maakt het allemaal weer goed, want dan behoor ik tot de creatieve klasse. En ik ben wethouder van Cultuur geweest in Tilburg en heb de ontstaansgeschiedenis van KORT meegemaakt. Ik heb drie vragen meegekregen.

1. Waarom is het voor een overheid belangrijk om met kunst bezig te zijn?
2. Hoe is KORT ontstaan?
3. Hoe zou KORT zich verder moeten ontwikkelen?

Op de eerste vraag heeft Jan Hoet perfect antwoord gegeven. Waarom is het voor een gemeenschap van mensen belangrijk om kunst te hebben en met kunst om te gaan. Vervolgens is de vraag: wat moet je daar dan mee en hoe verkoop je het?

Als je in een gemeenteraad of een college zit, zijn er een paar mensen die hart en ziel voor cultuur hebben en een hele hoop anderen moet je proberen te overtuigen. Als je dat doet vanuit je cultuurargumenten kom je dikwijls niet ver. Dus ik heb heel vaak gezegd dat cultuur de motor van de economische ontwikkeling is, daar geloof ik ook echt in. Als je meer cultuur in de stad hebt, is het niet zozeer het directe effect dat cultuur werkgelegenheid schept en dat een euro die je erin stopt zoveel euro opbrengt; het indirecte effect is van meer belang. Door een bruisende culturele stad te zijn, trek je mensen aan die het leuk vinden om in de stad te komen wonen. In mijn periode van wethouder had ik drie dingen waar ik iets aan wilde doen, educatie, behoud van de creatieve klasse met culturele werkplaatsen en het leggen van verbindingen.

Het leggen van verbindingen was op twee manieren nodig in de stad. Je had hier een aantal culturele instellingen die heel goed deden wat ze moesten doen, maar ze hadden niet zoveel contact met elkaar. Ik ging overal binnen, zag verbanden en bracht mensen bij elkaar. Door de jaren heen, gingen steeds meer mensen netwerken vormen dwars door disciplines heen; ze gingen samenwerken waardoor het interessanter werd. De tweede soort van verbindingen legde ik vanuit de podia met andere partijen in de stad. Verbindingen tussen cultuur, het onderwijs, de gemeente en het bedrijfsleven. Niet om je te verkopen of uit te leveren aan, maar om te laten zien wat je kunt en wat kunst en cultuur in een stad teweegbrengen.

Het is voor een bedrijf interessant is om mee te investeren in cultuur en ervoor te zorgen dat het klimaat nog interessanter wordt, zodat mensen hier willen verblijven. Dat is overigens wel een van de aardige dingen, de metamorfose van een stad als Tilburg. In de jaren 80 sprak iedereen over Tilburg als het lelijke eendje in Nederland, een lelijke industriestad, veel gaten erin van textiel fabrieken die gesloten en afgebroken waren, maar waarvoor nog niets in de plaats gekomen was. Er gebeurde niet veel. In die periode studeerde ik hier aan de universiteit en als student werd ik gemeenteraadslid. Medestudenten zeiden, waarom word je hier raadslid? Over een jaar ben je afgestudeerd. Je bent econoom dus wat je ook gaat doen, je doet het niet in Tilburg. Je gaat weg, anders ben je gek. De banen zijn ergens anders en het gebeurt ergens anders. Ik heb passie voor deze stad en wil hier blijven wonen en ook graag werken als het kan. Ik heb 9 jaar in Den Haag gewerkt en hier gewoond en nu werk ik in Utrecht en woon nog steeds in Tilburg. Dat bevalt prima want het is mijn stad; als je in een stad gelooft kun je er ook iets van maken. Toen ik een paar jaar wethouder was ging ik naar de VNG in Den Haag en pakte de tram. Achter mij gingen 2 jongens uit Tilburg zitten en de ene vertelde dat hij een huis gekocht had in Tilburg omdat het "daar gebeurt".

Je zag heel lang dat kunststudenten in Tilburg (dans, drama, kunst, muziek) zodra ze afgestudeerd waren vertrokken uit de stad omdat er geen mogelijkheden waren voor beginnende kunstenaars. Verbindingen leggen kan hier zo goed omdat de stad klein genoeg is om elkaar te kennen en groot genoeg om culturele voorzieningen van allure te hebben. Als je lang genoeg hier woont ken je mensen uit het bedrijfsleven, uit de politiek, het onderwijs en de culturele wereld, ze komen elkaar overal tegen.

Dat is mijn tweede prioriteit geweest, culturele werkplaatsen zoals IÁventura (Ruimte X, Paradox en De Vorst) en het Muzieklab. Jonge makers die pas afgestudeerd zijn krijgen de kans om wat neer te zetten. Ze hoeven niet meer naar Amsterdam, in Tilburg hebben ze meer kansen omdat het aantal mensen dat producties neerzet eigenlijk veel kleiner is en daarom zijn er veel meer mogelijkheden om door te groeien. Zo ontstaat een creatieve klasse die de stad interessant maakt en ervoor zorgt dat mensen in de stad blijven.

Moet de overheid kunst en cultuur subsidiëren? Nu nog wel maar je moet kunst ook uit andere bronnen financieren. De overheid heeft wel degelijk een taak omdat het gros van de mensen niet de ouders heeft van Jan Hoet die ervoor zorgen dat je als kind alles leert zien op

het gebied van cultuur. De meeste kinderen moeten het zelf leren. Als je niet een jongetje als Jan Hoet in de klas had krijg je soms maar heel weinig mee. In Nederland is cultuureducatie buitengewoon slecht geregeld. Cultuureducatie is een ondergeschoven kindje, €7,40 per leerling, je kunt met dit bedrag een leerling geen gigantisch gedachtegoed meegeven. Aangezien je pas dingen mooi gaat vinden als je hebt geleerd waarom ze mooi zijn, betekent dit dat je stelselmatig structureel cultuureducatie moet krijgen van 4 tot 18 jaar. Kinderen kunnen alle disciplines van kunst leren kennen en een keuze maken. Ze zijn dan later veel meer bereid voor cultuur te betalen en dan heb je geen subsidies meer nodig. Vandaar uit is het misschien een goed idee om over de ontstaansgeschiedenis van KORT te praten.

Er was in Tilburg al heel lang een relatief groot budget voor kunst in de openbare ruimte, groter dan in andere steden. Dit komt door een amendement in 1975 ingediend door de latere wethouder Miet van Puijenbroek. Zij vond dat er meer geld voor beeldende kunst moest komen en zij heeft voor elkaar gekregen dat bij nieuwe bestemmingsplannen 1% van de kosten van het bouwrijp maken van de grond in het fonds voor beeldende kunst gestort moet worden. Dat is het gros van de voeding van het fonds voor beeldende kunst in Tilburg, 10 keer groter dan in Eindhoven. Dat is mooi maar dan moet je er wel wat mee doen. Midden jaren '80 kwam het beeldend masterplan van Joost Baljeu om structuur in het plaatsen van kunst in de openbare ruimte aan te brengen. Het bracht goede kunstwerken voort maar het plan schoot ook een beetje zijn doel voorbij. De verbanden tussen de kunstwerken waren voor kunstkenner wel leesbaar, voor leken niet.

Je moet de mensen erbij betrekken, zorgen dat ze onderdeel van kunst worden, zorgen dat kunst iets te maken heeft met de ontwikkelingen in de samenleving; KORT schept hier ruimte voor. KORT gaat niet meer uit van een locatie, dat is secundair, maar van een onderwerp dat maatschappelijke betekenis heeft. Een kunstenaar legt een verbinding tussen het onderwerp en de stad. Dat krijg je iets wat leeft in de stad. Je krijgt dan niet kunst die decoratie is om een lelijke achterwand weg te poetsen, maar iets wat mensen laat nadenken als ze er langskomen. Dit is iets wat betekenis heeft, iets waarover ik na moet denken en waardoor dan je eigen persoonlijkheid stapje voor stapje beïnvloed wordt.

KORT heeft de eerste twee jaar een aantal kunstwerken voltooid die nog van een bepaalde locatie uitgingen. KORT zou nog meer van onderwerpen uit moeten gaan en de betrokkenheid vanuit de stad moeten vergroten. De kunstenaar moet de slag kunnen maken om meer mensen te betrekken bij zijn of haar project. Zo wordt kunst onderdeel van de leefwereld van mensen. De kern van een overheidsbeleid op het gebied van kunst en cultuur moet zijn: educatie, het leggen van verbindingen tussen kunst en andere disciplines in de stad, zorgen dat er een creatieve klasse in de stad is en het betrekken van mensen bij kunst. Zo krijg je een steeds groter deel van de samenleving dat kunst en cultuur essentieel vindt. Dan staat kunst hoog op de politieke agenda en krijg je alleen maar burgemeesters zoals de huidige van Gent en de vorige in Herford, die met hun hart bij cultuur zitten en bereid zijn te investeren. De overheid moet investeren in gebouwen, de productie van kunst moet vanuit de bevolking gefinancierd worden. Dit kan alleen als we nu beginnen met investeren om kunst te kennen en te leren waarderen."

Informatie over KORT vindt u op: www.tilburg.nl/kort